

## BOLDOGSÁG, JÓLLÉT, KÖZÖSSÉG

### A BOLDOGSÁG ÉS KÖZÖSSÉG ÖSSZEFÜGGÉSEI

#### A TÁRSADALMI JÓLLÉT ÉS A TÁRSADALMI MEGÚJULÁS SZEMPONTJÁBÓL

– Fekete Éva –

#### Bevezetés

Az egyén kapcsolatai és a szubjektív életminőség-érzete, ha úgy tetszik, boldogságérzete között összefüggés mutatható ki. A gazdaság változásával együtt azonban átalakultak kapcsolataink, azok prioritásába vetett hitünk, sőt a boldogság értelmezése és tartalma is. A jólét, a boldogság, a társadalmi jóllét, a méltányosság és a jó társadalmi élet eredendően a gazdaság központi témái voltak, és bizonyos értelemben ma is azok. Kapcsolat van a boldogság, a társadalmiság és a közgazdaság olyan mutatói, mint a GDP között (Bruni & Zamagni, 2016, 85. o.). Értelmezésem szerint a piaci logika és a fogyasztáslapú társadalom értékrendszerének alternatívái azok a fenntartható társadalmi és gazdasági törekvések, melyeknek kialakulását nagyban segítik a nyitott közösségi terek. Azok a helyszínek, melyek az önzetlen segítségnyújtásra törekvő kezdeményezések, társadalmi ügyek mentén szerveződő folyamatok színterei. Lehetőséget adnak az egyéneknek arra, hogy hajlamosak és képesek legyenek viszonzni azt, amit másoktól kapnak, problémákat vessenek fel és azokra maguk adjanak válaszokat, szolidáris közösségek működtetésével tegyenek saját boldogságukért és az ossztársadalmi jólléért. Ez a cselekvő, tudatos egyénekből álló szövedék lehet alapja a napjainkban égetően szükségessé vált változásoknak az individualista, szélsőségesen anyagi világgal szemben.

#### Gazdaság és boldogság – vágyak kielégülése

Az eudaimonia, a boldogság olyan tevékenység, amelyben az ember legkiválóbb képessége irányul a legkiválóbb tárgyra – mondja Arisztotelész (1975, 13. o.). Ez a boldogságfogalom számtalan változáson ment keresztül, míg elérte az állapotig, melyben a jelen kor embere az anyagi megelégedettséggel azonosítja azt. A filozófia és az erényetika egyes korszakainak gondolkodói hol evilági cselekedeteinkhez, hol túlvilági létünkhöz kapcsolták a boldogság fogalmát; míg egyes századokban a szellem és erény szolgálatát, más korokban a testi öröme kielégülését társították hozzá. Az ember életének célja, a 19. századi utilitáriusok szerint, a minél nagyobb hasznosság elérése, ennek érdekében cselekedeteinek optimalizálása racionális döntések mentén. Ennek a logikának századokra kialakult mutációja az, amely azonosítja a boldogságot a szükségletek kielégítésével, és melynek nyomán teljes iparág épül a boldogság idő-

gazdálkodáson és optimalizáláson alapuló elérésének módszertanára.

Byung-Chul Han *A kielégés társadalma* című esszéjében (2019) nyomasztó kórképet fest arról, a folyamatról, ahogyan az ember a boldogság keresése közben eltévelyedve önmaga rabszolgatartójává válik. Az önérdekvezérelt, fogyasztásorientált egyén a „pozitivizmus diktatúrájában” a boldogságot keresi, mely egybeforr a megszerzett anyagi javak mennyiségével, és ennek az elérhetetlen állapotnak a hajszolása közben nem csak önmagát, de az egész bolygót kizsákmányolja (Han, 2016). Baritz Laura (2013) tanulmányában Erich Fromm gondolatait citálja a folyamat leírására: „Az utolsó háromszáz évben az önérdek fogalma egyre gyorsabb ütemben szűkült le (...). Azonossá vált az önzés fogalmával, a materiális gyarapodásban, hatalomban és sikerben megtestesülő érdekekkel, és ahelyett, hogy az erény szinonimájává vált

volna, az önérdek fogalmának leigázása az etika egy parancsává vált. Ezt az értékvesztést az tette lehetővé, hogy az objektivista önérdek-megközelítést a helytelen szubjektivista megközelítés váltotta fel. Az önérdek már nem az emberi természet és szükségletek alapján lett meghatározva. Hasonlóan, az a nézet, miszerint az ember tévedhet, megszűnt, és helyére az a gondolat került, hogy amit az ember úgy érez, hogy az az ő érdekét jelenti, szükségszerűen az az ő valós önérdeke. (...) Azt hiszi, hogy saját érdeke szerint cselekszik, amikor valójában legfőbb érdeke a pénz és a siker; becsapja önmagát: legfontosabb emberi lehetőségei beteljesedés nélkül maradnak, és elveszti önmagát abban a keresési folyamatban, amely a számára legmegfelelőbbet akarja elérni” (Baritz, 2013, 6. o.).

**A modern kultúrában a boldogság és megelégedettség érzése elválaszthatatlan a fogyasztástól. A mai kor embere a jobb életminőség fogyasztással történő megszerzésének illúziójában él, mindennapjait kitölti a vágyakozás és a fogyasztásra irányuló törekvés.** A tartalmas élet helyett a „szerzés” ideig-óraig tartó öröme elleplezi az élet valódi célját és értelmét (Hankiss, 1997, 24. o.). A boldogság a fogyasztás mennyiségével történő azonosításával azonban együtt jár a szorongás, a depresszió és az elszalasztott lehetőségek okozta frusztráció. Lassan fel kell ismerni, hogy nem lehet a megszerzett javak mennyisége a boldogság kulcsa, nem lehet az egyetlen jóléti mutató a GDP. A mértéktelen fogyasztásra alapozott gazdasági megközelítés individualista, önző, az egyéneket, közösségeket és összességében a teljes bolygót leigázó, kizsákmányoló volta egyre többször téma – ám egyelőre csak az alternatív gazdasági modellek lehetséges vízióit felvázoló szakirodalomnak. Az azonban tagadhatatlan, hogy a globális mozgalmak, amelyek egy átmenet nemzeteken átívelő stratégiájának kidolgozását sürgetik egy fenntarthatóbb jövőért, egyre hangosabban jelennek meg a médiumokban. A Covid-19 vírus okozta járvány megmutatta, hogy a jelenlegi gazdasági berendezkedésünk a globalizáció kényelmének leple alatt rendkívül törékeny. Ágazatok bénulnak meg a nemzetközi áruszállítás leállásával, akadoznak, vagy eltűnnek szolgáltatások, ha nem elérhetőek több ezer kilométerről beszerzett alapanyagaik. A rendszer törékenysége, kiszolgáltatottsága nyilvánvaló, a „zöldek” által több évtizede felvázolt nyomasztó utópiát saját bőrén tapasztalja meg az ember. Számos lehetséges

modell kidolgozása kezdődött meg a gazdaság megújítására, de az már látható, hogy a folyamat nagyon lassú és semmiképp sem fájdalommentes megoldásokat igényel. Ahhoz, hogy bármilyen, a fenntarthatóság felé mutató változás megkezdődhessen, az ember, az egyén és a gazdaság szereplőinek szintjén, valamint az állami struktúra szintjén is átalakulásoknak kell megindulnia. **Olyan szemléletmódra van szükség, melyben az ember nem eszköz, az önérdeket felváltja a közösség, a profit-maximalizálást a közjó elérése.**

### **A közösség, boldogság, jólét**

#### **Közösségi tér mint innováció a boldogságért**

„Az ökológiai nézőpont érvényesítése azonban lényegesen többet jelent a humán tudományok számára, mint a természeti és társadalmi rendszerek közötti kölcsönhatások figyelembevételét” – írja Lányi András (2020, 69. o.). Mint mondja, a paradigmaváltás kiindulópontja, hogy a modernitást uraló világnézeti felvetéseket kell megkérdőjeleznünk, melynek első lépése az individualizmus meghaladása. Az ember társas lény, és mint ilyen, aktívan viszonyul a társakhoz, a társadalom pedig nem egyénekből áll, hanem az egyének közötti viszonyok összességéből. Az ember esetében, még annak természeti környezetéhez történő alkalmazkodása is „a népesség tagjai között létrejött kölcsönös függőségi viszonyok útján megy végbe” (Hawley 2000). Társai nélkül az ember ideig-óraig képes létezni, de egyedül előbb-utóbb elpusztul, szerencsétlen, magányos. A Szent Tamás-i, arisztotelészi emberképet, az embert a közössége határozta meg, ezzel szemben a modern kor emberének énfogalma egyre szűkül, identitását birtokolt vagyona, tárgyai adják (Baritz, 2013; Fromm, 1993, 20. o.). A jelenkor embere a hatékonyságra, sikerességre, gazdagságra optimalizált egyén, aki saját sorsának a kovácsa. A cél érdekében személyes sikerének elérését gátló, őt visszahúzó vélemények és személyek életútjának elhanyagolható, mi több, kiiktatni való ballasztjai. A „motivációs trénerek” világában az egyén szélsőségesen elszakad mindentől és mindenkitől, ami és aki megakadályozza énjének kiteljesedését. De mi marad az énből – teszi fel a kérdést Lányi (2020) –, ha függetlenedik társadalmi és természeti meghatározottságaitól? Marad a kanti észlény és „emberkerülő társas hajlama” (Bruni & Zamagni, 2013, 45. o.).

A társadalom fenntarthatatlan, ha pontszerű individuumok alkotják, ha nincs közöttük együttműködésre való képesség és szándék, valamint az ezek alapfeltételét

jelentő bizalom. A 21. századra szükségszerűvé vált fordulatban, a fenntarthatóság felé vezető átmenetben a közösségeknek jelentős szerepe van. Az egyes nemzetek gazdaságának fejlettsége, valamint a társadalmuk alapját képező közösségek hálózata közötti összefüggéseket Fukuyama (1997) két, társas hajlamuk szempontjából látszólag ellenpólust jelentő állam, Japán és az USA összehasonlításával szemlélteti. Az USA-t, bár individualistának láthatjuk, Japánt pedig államközpontúnak, valójában mindkettő „alatt” ott húzódik egy rendkívül erős, sűrű és komplex önkéntes szervezetekből (Fukuyama, 1997) álló réteg. A modern életminőség-vizsgálatok bizonyították, hogy nincs egyenes és lineáris összefüggés a gazdasági növekedés és az életminőség változásai között. Nem igaz az állítás, hogy a gazdaság fejlődése a boldogság és jóllét növekedését vonja maga után, a pozitív életminőség ugyanakkor hatással van a gazdaság növekedésére. Az aktív, szolidáris, együttműködő közösségek hálózata erős társadalmi tőke.

Az utóbbi évtizedekben vált a szociológiai, közgazdasági irodalom egyik központi fogalmává a társadalmi tőke, mely megkerülhetetlen kapocs a közösség, a társadalmi jóllét és a boldogság között. Ez ugyanis jelentős erő-

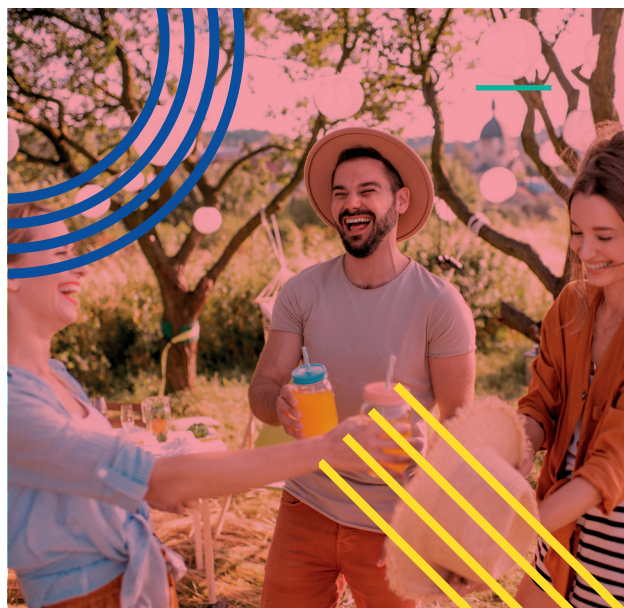
forrás; bizalmon és együttműködésen alapuló emberi kapcsolatok hálózata, az emberi jóllét, boldogság lényegi összetevője. A társadalmi tőke, a társadalom jólléte és a gazdasági fejlettség, gazdasági tőke között is kapcsolat mutatható ki. A társadalmi tőke meghatározásának négy fő megközelítése van: az antropológiai, a szociológiai, a közgazdasági és a politológiai (Skrabski, 2003). Olvasatomban a társadalmi tőkék megerősödése hozzájárul ahhoz a fenntartható fordulathoz, mely napjainkra sürgetővé, elengedhetetlenné vált. Ehhez a megerősödési folyamathoz és a társadalmi tőkék létrejöttéhez, a meglévők erősödéséhez járulhatnak hozzá a kölcsönösségen és bizalmon alapuló közösségi terek, melyek a társadalom és gazdaság megújítását célzó, alulról jövő innovatív kezdeményezések helyszínei.

**Világszerte urbánus jelenség napjainkban a közösségi terek létrejötte, melyek általában befogadó, közösségi munkára és együttműködésre épülő kulturális találkozóhelyek. A modern ember városi élettel összefüggő szükségleteit kielégíteni igyekvő kezdeményezések működésükben, szellemi tartalmukban és gyakorlati megoldásaik szintjén is innovatívak, rendszerint alulról jövő, nonprofit kezdeményezések.** Alapvetően találko-



zó- és szórakozóhelyként funkcionálnak, melyhez sok esetben kapcsolódnak művészek számára alkotói közösségi terek, kiállítóterek, képző-, táncművészeti és zenés programokat befogadó és létrehozó műhelyek. Egyre több köztük a fenntarthatóságot, ökológiai szemléletet, szolidaritást gyakorlatba ültető megoldás a kávézótól, közösségi javítóműhelyen át a bevásárlóközösségek és közösségi kertig, de ami mindegyikben közös, az a civil kezdeményezés és a közös munka. Mindezek együttesen a társadalmi tőke „termelő egységeiként” is felfoghatók, hiszen előállított értékeik minden ismert, a társadalmi tőkét leíró definíciónak megfelelnek. A társadalmi tőke mint kapcsolati tőke ugyanis olyan erőforrások összessége, amelyekkel az adott egyén (közvetlen vagy közvetett) társadalmi kapcsolatai révén rendelkezik (Bourdieu, 1999), míg Putnam (1993, 167. o.) szerint a társadalmi tőke kifejezés „a társadalmi szerveződés olyan jellemző vonásaira utal, mint bizalom, szabályok és hálózatok, amelyek az összehangolt cselekvés elősegítése révén javíthatják a társadalom hatékonyságát”. Ezt a felfogást képviseli Fukuyama is (1997), aki szerint a társadalmi tőke olyan képesség, amely az adott társadalomban vagy az egyének adott körében kialakult bizalomból származik.

A jóllétet felfogásként, értékelésként, illetve dinamikus állapotként is kezeli a szakirodalom. Olyan, időben változó állapotként definiálható, mely az egyén saját életével való általános megelégedettsége mellett magában foglalja az egyén – környezete és a társadalom által kölcsönösen befolyásolt – fizikai és mentális állapotát, valamint a közösségi életben való részvételét, életének objektív és szubjektív érzetét is. A társadalomtudományok, azon belül a szociológia és a pszichológia egyik központi kérdése az egyén életének, életminőségének, céljainak, végeredményben boldogságának a leírása, mérhetőségének kialakítása. **A jóllét, a boldogság fogalma nehezen megragadható, de egészen biztosan túlmutat az anyagi javak kielégítésén** (Baritz, 2013). A jóllét koncepciójába bele tartozik minden olyan tényező, mely befolyásolja a körülöttünk és bennünk élő világ átélését. Ilyen tényező az egyén és az őt körülvevő társadalom szűkebb és tágabb értelemben vett közösségeivel való kapcsolatainak száma és minősége. Az életminőség – akár objektív, akár szubjektív megközelítést vesszük alapul meghatározásában egyre hangsúlyosabbá válik a társas kapcsolatok szerepe (Utasi, 2006; Huszti, 2014). A társas kapcsolatok számának, minőségének alacsony



szintje elszigetelődéshez, marginalizációhoz vezet; a mozgósítható, biztonságot adó kapcsolatok hiánya az egyén erőforrásainak hiányát is okozza, és ez az életminőség szubjektív érzetére negatívan hat. Az életminőséghez szorosan hozzátartozik a társadalmi integráció kérdése, mely az elmúlt évek változásainak tükrében különösen aktuális téma. A társadalmi integráció foka, a szubjektív integrációs érzet hatással van a szubjektív életminőségre (Huszti, 2020). Huszti Éva (2020) a társadalmi integráció kérdését az egyén kapcsolati hálójának, erős és gyenge kötődéseinek vizsgálatán keresztül megközelítő tanulmánya jól megmutatja, hol lehet szerepe az informális közösségi tereknek például egy vidéki, szegregált városrészben élő egyén kapcsolati tőkéjének erősítésében. A tanulmányból többek között kiderül, hogy a családon, munkához, életvitelhez kapcsolódó formális kapcsolatokon kívül (orvos, családsegítő, stb.) kevés és gyenge kötődéssel rendelkező egyén kitörési lehetőségei szűkösek. A szegényes kapcsolatrendszer nehezíti, szélsőséges esetben ellehetetleníti a társadalmi mobilitást, vagy például egy szegregátumból való kitörést és az integrálódást.

A szolidaritáson, önkéntességen alapuló informális közösségi terek mind az urbánus környezetben, mind pedig a nagyvárosok peremkerületeiben és a kistelepüléseken egyaránt kiemelkedő szerepet játszhatnak abban, hogy kiszélesítsék az egyén kapcsolatainak körét. Miközben az egyén életminősége nő az együttműködések által, a társadalom szövedéke erősödik, tagjai körül védőhálót, számukra társadalmi tőkét képez.

## Következtetések

Amikor nonprofit szervezetekről, kezdeményezésekről, folyamatokról beszélünk, az azokat elindító közösségekre és a törekvést előhívó ok-okozati összefüggésekre, társadalmi, gazdasági, politikai folyamatokra gondolunk. Ezeknek léte kiemelkedően fontos, ha a jelenkor problémáira válaszokat, megoldásokat nyújtó fordulat megvalósulása a cél. A magasztos, nagyratörő szellemi tartalom mellett elsikkad egy triviálisnak mondható, mégis nagyon gyakorlatias kérdés, melyen akár állhat vagy bukhat egy-egy kezdeményezés sorsa. Ez pedig az egyes szellemi közösségekhez, ügyekhez való fizikai csatlakozás, a „hol” kérdése. **A közösségi platformok és a virtuális térbe kényszerült kapcsolataink dominanciája mellett mindinkább háttérbe szorul a személyes találkozás fontossága, de a valódi, aktív cselekvő közösség számára elengedhetetlen egy, a fizikai térben is létező, nyitott, befogadó bázis, mely lehetőséget ad a csatlakozásra.** A nyitott közösségi terek, melyek ügyek mentén szerveződő szellemi közösségeket kapcsolnak össze – megismerve mindazt, amit dolgozatomban eddig a boldogság, életminőség, társadalmi jóllét kapcsolatáról

a teljesség igénye nélkül összefoglaltam –, egyértelműen katalizátorai lehetnek a változásoknak.

**Atomizált társadalmunkban az egyén visszatérése a közösséghez, a közösségek újrafelfedezése nem csupán saját kiteljesedése okán kiemelkedően fontos, hanem a teljes társadalmi és gazdasági megújulás szempontjából is megkérdőjelezhetetlen jelentőséggel bír.** A szabadon szerveződő, elfogadó, szolidáris és nyitott terek, mivel nem kirekesztőek, elősegíthetik a társadalmi mobilitást azzal, hogy generációkat, társadalmi csoportokat, a gazdaság különböző szereplőit, vagy csupán az adott környéken élőket képesek összehozni. A közösségi terek az általuk megfogalmazott témákkal alkalmasak, technikailag pedig helyet biztosítanak ahhoz, hogy az egyén közösségre leljen, visszataláljon eredendő természetéhez, melynek alapját a társas viszonyulások, a közösségi lét képezi. Az ügyek mentén szerveződő, nonprofit közösségi terek tehát a társadalom megújítását célzó innovációként is felfoghatók; a közös gondolkodás, az együttes cselekvés és a változásra, változtatásra irányuló szándék színterei.

## Felhasznált irodalmak jegyzéke

Arisztotelész (1975). *Eudemoszi Etika, Nagy Etika II.*, Budapest, HU: Gondolat.

Baritz L. (2013). Új bort új tömlőkbe? Önérdék, piac és profit az utilitarizmus és az erényetika. In Valóság: Társadalomtudományi közlöny 2008. 51. évf/2. szám

Bourdieu, P. (1999). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz R. (szerk.), *A társadalmi rétegződés komponensei, Válogatott tanulmányok* (pp. 156–177). Budapest, HU: Új Mandátum Könyvkiadó.

Bruni, L., Zamagni, S. (2016). *Civil Economy Another Idea of the Market*, Newcastle upon Tyne, UK: Agenda.

Fromm, E. (1993). Önzés, önszeretet és önérdék. In Kindler J. & Zsolnai L., *Etika a gazdaságban*, Budapest, HU: Keraban.

Fukuyama, F. (1997). *Bizalom: a társadalmi erények és a jólét megteremtése*, Budapest, HU: Európa Könyvkiadó.

Han, B.-C. (2019). *A kiegészítés társadalma*, Budapest, HU: Typotex Kiadó.

Hankiss E. (1983). *Társadalmi csapdák, Diagnózisok*. Budapest, HU: Helikon.

Hawley, A. (2000): Humánökológia. In: Lányi And-rás (szerk.): *Természet és szabadság*. Osiris, Budapest.

Husztai É. (2014). Társas kapcsolatok Nyíregyházán. *Acta Medicane et Sociologica*. 5(12–13), 143–165.

Lányi A. (2020). *Bevezetés az ökofilozófiába*, Budapest, HU: L'Harmattan Kiadó.

MacIntyre, A. (1999). *Az erény nyomában: erkölcselméleti tanulmány*, Budapest, HU: Osiris.

Magnuson, J.C. (2007). Pathways to a Mindful Economy. *Society and Economy*. 29(2), 253–284.

Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy*. Princeton, USA: Princeton University Press.

Skrabski Á. (2003). *Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomban*. Budapest, HU: Corvinus.

Utasi Á. (2006). A minőségi élet feltételei és forrásai. In Utasi Á. (szerk.). *A szubjektív életminőség forrásai. Biztonság és kapcsolatok*. Budapest, HU: MTA PTI.